

Izveštaj o sprovedenim Javnim konsultacijama zainteresovane javnosti povodom izrade Nacrta programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2023-2024.

Na osnovu člana 12 Uredbe o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija („Sl. list CG”, broj 41/18), Ministarstvo evropskih poslova je dana 24. januara 2023. godine objavilo *Javni poziv za konsultovanje zainteresovane javnosti povodom izrade Nacrta programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2023-2024* (u daljem tekstu: PPCG 2023-2024). Konsultacije su realizovane u periodu od petnaest dana (počev od 24. januara do 8. februara 2023. godine), u okviru kojih su zaprimljena ukupno četiri obraćanja i to od: NVO „Crnogorska Panevropska unija”, LGBTIQ asocijacije „Kvir Montenegro”, firme „Invent d.o.o.” i NVO „Centar za ženska prava”.

Ministarstvo evropskih poslova je, u konsultaciji sa nadležnim resorima i državnim institucijama odgovornim za planove iz PPCG-a 2023-2024 iz pojedinačnih pregovaračkih poglavlja, u roku predviđenom Uredbom o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija, iskomuniciralo pristigla obraćanja i komentare i u skladu sa tim izradilo Izveštaj o sprovedenim Javnim konsultacijama zainteresovane javnosti povodom izrade Nacrta programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2023-2024.

* * *

1. **Komentar NVO „Crnogorska Panevropska unija” (zaprimljeno 31. januara 2023)**

Komentar 1: Tokom pripreme PPCG 2019-2020, kada sam bila angažovana kao konsultant oko toga, napravljena je podjela na a) **aktuelni dokument PPCG**, koji predstavlja dvogodišnji plan harmonizacije zakonodavstva (za svako poglavlje: Uvod, planovi i potrebe, te administrativni okvir; na kraju ažurirana su tri aneksa – IPA, Mjerila za zatvaranje poglavlja, i UN agenda, EU agenda i IPA II; na kraju akronimi i oznake za dokumente nekih organizacija), i na b) **prošireni dokument PPCG**, koji kod svakog poglavlja, poslije uvoda, daje STATUS svega što je uradjeno po pitanju harmonizacije, kumulativno, iz svih prethodnih PPCG-a do tada. To je dragocjena baza svih prethodno usaglašenih propisa sa EU propisima, iz prethodnih PPCG dokumenata. Dogovoreno je da se ubuduće, prilikom usvajanja svakog novog PPCG-a, ovaj elektronski dokument – kumulativni PPCG, baza usaglašenih propisa sa

EU propisima AŽURIRA, tako što se uključi godina koja je realizovana u postojeću bazu.
Pitanje : Da li se ta elektronska baza redovno ažurira i ako se ažurira, da li se može učiniti dostupnom, jer je dragocjeni dio institucionalne memorije procesa EU integracija Crna Gore.
U prilogu – PPCG kumulativ 2019-2020 u word dokument (lična baza).

Odgovor 1: Od pripreme PPCG 2019-2020, poseban segment u okviru svakog pregovaračkog poglavlja koji se odnosi na Status je uklonjen zbog potrebe racionalizacije dokumenta i stavljanja fokusa na planove i potrebe, što je sama priroda Programa pristupanja. Nakon saniranja posljedica sajber napada na Crnu Goru, kojem je zahvaćen i portal za evropske integracije, biće dostupna elektronska baza realizovanih obaveza, koja se trenutno može naći u okviru godišnjih izvještaja o realizaciji programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.

* * *

Komentar 2: Aneks 2 PPCG – to je bio pregled IPA akcija po godinama, to je poslije PPCG 2019-2020, bilo i u PPCG 2020-2021, ali se poslije toga više ne stavlja. Da li je moguće dati presjek IPA godina u aneksu dokumenta PPCG 2023-2024, programiranih, ako ne i realizovanih, iz IPA II i ugovoreni iz IPA III ? To je veoma korisno za zainteresovanu javnost. Svakako i IPARD.

Odgovor 2: Komentar se prihvata, tako da će dati aneks biti dio zrelije verzije PPCG-a 2023-2024.

* * *

Komentar 3: Svakako i Zapadnobalkanski investicioni okvir bi trebalo uključiti makar jednom preglednom tabelom u aneksu, posebno zbog objelodanjivanja gubljenja 41 mil eura granta iz IPA 2019 za obilaznicu Budva, u Izvještaju EK za 2022. godinu. Želja svih nas je da CG ima što više EU grantova, ali ipak javnost treba da zna status.

Odgovor 3: Komentar se prihvata, tako da će dati aneks biti dio zrelije verzije PPCG-a 2023-2024.

* * *

Komentar 4: Aneks posvećen mjerilima, poslije 10 godina pregovora, prije će se ažurirati za neka poglavlja, nego što ga je oportuno ponavljati u svakom PPCG-u. Ali bi ga svakako trebalo učiniti vidljivim i dostupnim na sajtu www.eu.me, i naravno dvojezično, i na engleskom.

Odgovor 4: Ministarstvo evropskih poslova je planiralo da, shodno prethodnoj praksi, učini integralnim u zrelijoj verziji PPCG 2023-2024 i aneks posvećen mjerilima.

* * *

Komentar 5: Aneks UN 2030 agenda, EU agenda (poglavlja i klasteri) i IPA prozori – u odnosu na aneks iz 2019 i 2020. godine, mogao bi se ažurirati. U prilogu 2 ovih komentara, dajem inicijalni predlog kako bi se to moglo učiniti. U prilogu – Uvezivanje UN i EU agende, sa IPA III prozorima

Odgovor 5: Komentar se prihvata, tako da će dati aneks biti dio zrelije verzije PPCG-a 2023-2024.

* * *

2. Komentar LGBTIQ asocijacije „Kvir Montenegro“ (zaprimljeno 31. januara 2023)

Komentar: Poštovana gospođo Banović,

Obraćam Vam se u ime Crnogorske LGBTIQ asocijacije Kvir Montenegro a shodno Javnom pozivu za konsultovanje zainteresovane javnosti povodom izrade Nacrta programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2023-2024.

Crnogorska LGBTIQ asocijacija Kvir Montenegro, partnerstvu sa Udruženjem LGBTQ žena Stana, realizovao je projekat *Unapređenje rodne ravnopravnosti kroz prizmu seksualne orijentacije i rodnog identiteta u procesu priključenja EU*. Cilj ovog projekta bio je doprinos interseksionalnom i inkluzivnom pristupu rodnim politikama kroz proces pristupanja EU, implicirajući na veću uključenost lezbejki, biseksualnih, trans i kvir žena, kao i trans, interpolnih i rodno varijantnih osoba.

Jedan od rezultata projekta je izrađen monitoring prisustva LGBTQ žena i TIRV osoba u crnogorskom programu pristupanja Evropskoj uniji. U skladu sa originalnim planom projekta, izvještaj je trebao da tretira samo četiri poglavlja i to 19, 23, 24 i 28. Međutim, započetim čitanjem programa pristupanja, shvatili smo da je veoma važno obraditi i druga poglavlja za koja smo smatrali da su od posebnog interesa kada govorimo o uključenosti LGBTQ žena i TIRV osoba. Otuda, izvještaj podrazumijeva analizu programa pristupanja i to konkretno poglavlja 10 (Informatičko društvo i mediji), 19 (Socijalna politika i zapošljavanje), 20 (Preduzetništvo i industrijska politika), 23 (Pravosuđe i temeljna prava), 24 (Pravda, sloboda i bezbjednost). Poglavlja 26 (Obrazovanje i kultura) i 28 (Zaštita potrošača i zdravlja) iako od interesa za LGBTQ žene i TIRV osobe, za sada ne tretiraju

strateška rješenja, ni zakonske propise u odnosu na koja bi bilo potrebno napraviti konkretne intervencije u navedenim oblastima.

S tim u vezi, dostavljam Vam monitoring **LBTQ ŽENE I TIRV OSOBE U CRNOGORSKOM PRISTUPANJU EU – ANALIZA ZA PERIOD 2018 – 2022** koji u sebi sadrži preporuke za unapređenje politika za navedena poglavlja, a koje se nalaze na kraju svake od cjelina koje se odnose na dokumenta koja su obrađivana. Vjerujem da će neki od navedenih zaključaka iz ovog monitoringa biti uvršteni u strateški dokument na kojem radite. **Napomena:** Kao prilog Kvir je dostavio gorepomenutu analizu.

Odgovor: **Ministarstvo evropskih poslova je, pažljivo razmatrajući obraćanje LGBTIQ asocijacije Kvir Montenegro, utvrdilo da je u pitanju sadržaj opšteg karaktera horizontalnog tipa koji se odnosi na javne politike u većem broju poglavlja, te da izvještajni period komentara i prateće analize nije na liniji PPCG 2023-2024. Imajući u vidu prethodno navedeno i značaj predmetne analize, Ministarstvo evropskih poslova je u odnosu na ovaj komentar postupilo tako što je obraćanje Asocijacije Kvir Montenegro prosljedilo resorima nadležnim za data poglavlja i predmetne propise.**

* * *

3. Komentar „INVENT D.O.O.“ (zaprimljeno 2. februara 2023)

Komentar 1: Smatram da u definisanju Programa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2023-2024. treba kritički sagledati dosadašnja iskustva i mogućnosti koje su realne za naredni period, uz uvažavanje određenih specifičnosti Crne Gore. Treba polaziti od osnovne činjenice da je Crna Gora mala država. Sledeci principi treba da budu polazišta u prihvatanju pravnih tekovina EU.

- Racionalnost,
- Vladavina prava temeljena na Ekonomiji prava – uz uvažavanje i gdje je realno moguće primjenu instituta mirnog rješavanja sporova i izbjegavanje dugih i skupih sudskih postupaka,
- Simulacija primjene i analiza izvora za pokrivanje troškova primjene zakonskih propisa i njihovo realno odmjeravanje,
- Ekspertska - Stručna mišljenja o efektima primjene-troškovi i poštovanje pravnih tekovina EU.

Smatram da nadležne institucije i organi treba da preispitaju i analiziraju aktuelnost zakonskih propisa u okviru svojih nadležnosti i ako procijene započnu procedure izmjena i

dopuna, odnosno ocjene ustavnosti i posljedice primjene pojedinih članova zakona koji direktno i indirektno imaju posledice na budžet građana Crne Gore i nepotrebne troškove. To opterećuje sudove i druge organe.

Komentar 2:

3. Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga:

Zakon o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za obavljanje regulisanih profesija („Sl. list CG”, broj 56/18),

Odluka o utvrđivanju Liste regulisanih profesija („Sl. list CG”, broj 80/18). Nužno je preispitivanje nevedenih propisa i njihovo usaglašavanje sa aktuelnim dešavanjima i praksom EU i zemalja okruženja.

Komentar 3:

6. Privredno pravo: U znatnom broju zakonskih propisa koji se odnose na privrednu problematiku i svojinske odnose potrebne su promjene, usaglašavanja i dograđivanja, što se odnosi i na podzakonska akta. Prije svega to se odnosi na:

- Zakon o eksproprijaciji - član 22 i dr,
- Zakon o privrednim društvima - član 242 i dr,
- Zakon o stečaju, član 25 i dr,

Potrebno je konkretnije definisanje sledećih pitanja:

- Organizacija komore stečajnih upravnika u skladu sa zakonom o stečaju,
- Licenciranje stečajnih upravnika,
- Ustanovljavanje registra stečajnih masa,
- Sistem za automatsko vođenje stečajnih predmeta i elektronsko izvještavanje,
- Objavljivanje oglasa (o prodaji i dr.), rješenja i drugih akata suda na oglasnoj i elektronskoj oglasnoj tabli suda,
- Unaprijed pripremljen plan reorganizacije,
- Osiguranje od odgovornosti,
- Izbor stečajnog upravnika,
- Formiranje stečajne kancelarije,

- Djelokrug poslova stečajnog upravnika,
- Posljedice kršenja plana reorganizacije,
- Otpuštanje duga,
- Isplatni redovi,
- Tretman neunovčene (neunovčive) imovine stečajnog dužnika.
- Formiranje odbora povjerilaca ili skupštine.

Komentar 4:

7. Pravo intelektualne svojine: Potrebno je donijeti brojna podzakonska akta koja se najavljuju već u deset godina, kao na primjer akta koja se odnose na patentne e-savjetnike i dr

- Podzakonski akti u oblasti autorskih i srodnih prava i prava industrijske svojine.

Komentar 5:

22. Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata: Nužno je formiranje Fonda za podsticanje nerazvijenih područja.

Komentar 6:

23. Pravosuđe i temeljna prava: Predlozi za promjene ili donošenje novih zakona koji su dati naprijed rezultiraju nepotrebnim ročištima, posebno u Privrednom sudu, te je za očekivati da bi se određenim promjenama i pojašnjenjima kao i donošenjem podzakonskih akata smanjio pritisak i broj predmeta kod sudova. Osim preispitivanja i kritičke analize iz konkretne prakse treba pristupiti i donošenju novih zakona.

- Zakon o sudskim vještacima, članovi 30 i 42-46,
- Novi zakon o sudskim vještacima sa podzakonskim aktima:
- Nomenklatura vještaka,
- Uputstvo pravilnik o nadoknadi troškova vještačenja.

Komentar 7:

27. Životna sredina i klimatske promjene:

Prerada otpada i Katastar zagađivača.

Komentar 8:

32. Finansijski nadzor:

Zakon o sprječavanju nelegalnog poslovanja:

Potrebne su značajne promjene ili donošenje novog zakona;

Odluka o kreditnom registru: Problematična i pravno je konfuzna odluka o kreditnom registru. To izaziva štetu za korisnike kredita i banke i uzrokuje sudske sporove;

Izmjene Zakona o državnoj revizorskoj instituciji - član 31,32/najmanje dva člana dipolmirani pravnici/, član 45a.

Potrebno je:

-donijeti Uredbu o revizorskim odborima u preduzećima sa većinskim državnim vlasništvom,

-osnovati Agenciju za podršku unapređivanju i koordinaciji upravljanja u preduzećima sa većinskim državnim vlasništvom,

-donijeti Uredbu o kontroli i postupanju predstavnika državnog kapitala u ostvarivanju funkcija organa upravljanja i nadzora u preduzećima sa većinskim državnim vlasništvom.

Potrebno je promijeniti, doraditi i donijeti podzakonska atka za zakone:

Zakon o revizorskom tijelu - član 10 i dr,

Zakon o svojinsko- pravnim odnosima - član-više članova ,

Zakon o državnoj imovini - član 43 i dr,

Zakon o sudskim vještacima - članovi 30 i 42-46,

Zakon o eksproprijaciji - član 22 i dr,

Zakon o privrednim društvima - član 242 i dr,

Zakon o revizorskom tijelu - član 10 i dr,

Zakon o preuzimanju akcionarskih društava - član 17,17a i dr.

Praksa pokazuje da je potrebno izmijeniti i zakone o kivičnom postupku i krivični zakonik, kao i akta koja se odnose na izbor sudija na svim novima, tužilačkih i sudskih savjeta.

Pažnju zaslužuju i pitanja ocjenjivanja sudija koja treba regulisati na drugi način.

Zakon o finansiranju inovacija:

Finansiranje inovacija trebna odvojiti od finansiranja naučno - istraživačkih projekata.

Donijeti hitno:

- Zakon o procjenama nekretnina sa podzakonskim aktima;
- Pravilnik o dostupnosti baze podataka i njihovog korišćenja

- Pravilnik o orijentacionim troškovima procjenjivanja
- Pravilnik o licenciranju
- Podzakonski akti u oblasti autorskih i srodnih prava i prava industrijske svojine.

Zakon o spječavanju nelegalnog poslovanja: Potrebne su značajne promjene ili donošenje novog zakona.

Odluka o kreditnom registru: Problematična i pravno je konfuzna odluka o kreditnom registru. To izaziva štetu za korisnike kredita i banke i uzrokuje sudske sporove.

Odgovor na komentare 1-8: Imajući u vidu da obraćanje ne sadrži konkretnu vezu sa usklađivanjem sa pravnom tekovinom EU, koja je prevashodno predmet PPCG 2023-2024, Ministarstvo evropskih poslova je uzelo u razmatranje predloge firme Invent d.o.o. i upoznalo resore koji su nadležni za adresirana poglavlja kroz date komentare, stoga sugerišemo da Invent d.o.o. nastavi direktnu i fokusiranu komunikaciju sa resornim ministarstvima u cilju eventualnog doprinosa unapređenja postojećih zakonskih rješenja.

* * *

4. Komentar NVO „Centar za ženska prava“ (zaprimljeno 7. februara 2023)

Komentar 1. - Poglavlje 2: Sloboda kretanja radnika

S obzirom da je predviđeno usvajanje Akcionog plana zapošljavanja za 2024. godinu, unutar ovog dokumenta je neophodno ojačati primjenu stimulativnih mjera zapošljavanja žena iz siromašnijih slojeva društva, kao i obezbijediti podsticajnu okolinu za razvoj ženskog preduzetništva. Ovakve mjere potrebno je uvrstiti i u okviru Poglavlja 3: Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga.

Odgovor 1: Ministarstvo evropskih poslova je sagledalo komentar broj 1 i o ovoj sugestiji upoznalo Ministarstvo rada i socijalnog staranja. S obzirom da se komentar odnosi na Akcioni plan (planiran PPCG-om 2023-2024), koji je u nadležnosti MRSS, MEP sugeriše dalju komunikaciju s nadležnim resorom kao obrađivačem propisa i odgovornom adresom za sprovođenje istog.

* * *

Komentar 2. - Poglavlje 5: Javne nabavke

Imajući u vidu da je Delegacija EU u Crnoj Gori kroz CLIP (Country level implementation plan) sektor *javnih nabavki* stavila medju prioritnim oblastima unutar kojih treba mjeriti

stepen uključivanja rodne komponente, važno je sagledati mogućnosti kako da se prilikom donošenja novog *Pravilnika o načinu rada i korišćenja elektronskog sistema javnih nabavki*, u dijelu koji se odnosi na evidenciju registrovanih ponudjača i narucilaca uvesti dodatni rodni kriterijumi poput: da li postoji ustanovljen sistem rodno odgovornog budžetiranja na nivou kompanije, koji je procenat žena u upravljačkoj strukturi, da li kompanija ima interni plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti i sl. Na onaj način bi se počelo sa implementacijom politike rodno odgovornih javnih nabavki, koja uveliko uzima maha na nivou EU, a koja je razvijena od strane Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost¹.

Odgovor 2: Ministarstvo evropskih poslova je sagledalo komentar broj 2 i o ovoj sugestiji upoznalo Ministarstvo finansija, koje je ukazalo da predmetni Pravilnik nije u vezi sa ovom tematikom (isključivo se odnosi na rad ESJN sistema), a takođe da forma akta Pravilnika ne trpi imperativne norme. U tom kontekstu, iz MF su istakli da podržavaju modalitete promocije ženskog preduzetništva, o čemu posebno svjedoče i score izmjene i dopune Zakona o javnim nabavkama, gdje je uključen segment *gender policy*. S obzirom da se komentar odnosi na Akcioni plan (planiran PPCG-om 2023-2024), koji je u nadležnosti MF, MEP sugeriše dalju komunikaciju s nadležnim resorom kao obrađivačem propisa i odgovornom adresom za sprovođenje istog.

* * *

Komentar 3 - Poglavlje 6: Privredno pravo

Predviđeno donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o privrednim društvima je velika šansa da se transponuje Direktiva iz 2022. godine o unaprijedjenju rodne ravnopravnosti u odborima direktora i na rukovodećim pozicijama, medju direktorima u velikim preduzećima, državnim i privatni (32022L2381), a sa ciljem dostizanja nivoa zastupljenosti žena od najmanje 33% do 2026. godine, odnosno ne manje od 40% do 2030. godine.

U okviru ovog Poglavlja, a prilikom kreiranja predviđenih izmjena i dopuna Zakona o tržištu kapitala, veoma je važno posvetiti dužnu pažnju izradi rodne analize ove oblasti, kako bi se stekla jasna slika o vlasništvu, mogućnostima napredovanja i kako bi se obezbijedila baza podataka za buduća istraživanja o tzv. rodnom jazu (gender gap-u), fenomenu staklenog plafona (glass ceiling) i ostalim pokazateljima o vlasništvu novca u Crnoj Gori. Ovakve analize bi poslužile kao osnov izrade mape puta za veće uključivanje žena u procese ponude i potražnje novca, u procese investiranja odnosno ulaganja. Imajući u vidu da se berzansko

¹ Uputstvo o načinu da se koncept sprovede u praksi vidjeti na linku: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/grpp/what-gender-responsive-public-procurement>

poslovanje i dalje prepoznaje kao polje muške dominacije, neophodno je uvoditi izmjene zakona u ovoj oblasti koje bi omogućile stvaranje potencijalnih partnerstava između Crnogorske berze i relevantnih aktera u oblasti rodne ravnopravnosti. Ove preporuke se takođe odnose i na usklađivanje zakona u oblasti **Poglavlja 9: Finansijske usluge** (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu kapitala).

Odgovor 3: **Ministarstvo evropskih poslova je sagledalo komentar i sa istim upoznalo** **Ministarstvo ekonomskog razvoja kao resor nadležan za donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o privrednim društvima, koji je, shodno Nacrtu PPCG-a 2023-2024, planiran za IV kvartal 2023. Nadležno Ministarstvo je već uzelo u razmatranje novine koje donosi Direktiva (EU) 2022/2381 Evropskog parlamenta i Savjeta od 23. novembra 2022. o poboljšanju rodne ravnopravnosti među direktorima uvrštenih trgovačkih društava i o povezanim mjerama, a one će biti na adekvatan način adresirane kroz izmjene Zakona.**

U dijelu komentara koji se odnosi na izmjene i dopune Zakona o tržištu kapitala, Komisija za tržište kapitala kao obrađivač je upoznata sa sugestijama, i s obzirom da je izrada predmetnog zakonskog rješenja u toku informisali su da će posebnu pažnju obratiti na navedenu oblast.

Dodatno, članom 10 Uredbe o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenu javne rasprave u pripremi zakona i strategija („Sl. list CG”, broj 41/18) predviđeno je sprovođenje javne rasprave u pripremi zakona i strategija, te sugerišemo da nakon objavljivanja javnog poziva i na ovaj način date doprinos u cilju kreiranja kvalitetnih zakonskih rješenja, a posebno imajući u vidu važnost usklađivanja propisa sa pravnom tekovinom EU.

* * *

Komentar 4. - Poglavlje 8: Konkurencija

Prilikom donošenja *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kontroli državne pomoći*, smatramo važnim da Ministarstvo evropskih poslova izvrši monitoring u kojoj mjeri je integrisana rodna komponenta, imajući u vidu činjenicu da žene predstavljaju jednu od socijalno i ekonomski najugroženijih kategorija stanovništva. Analiza dostupnih MONSTAT-ovih podataka pokazuje da su jednoroditeljske porodice sa jednim ili više maloljetne djece ekonomski najugroženije u Crnoj Gori na nivou od 47%². Ako se ovaj podatak ukrsti sa

² Istraživanje na:
https://www.monstat.org/uploads/files/SILC/2021/RELEASE_Survey_on_Income_and_Living_Conditions_EU-SILC_2021.pdf

činjenicom da u 75% slučajeva u brakorazvodnim porodicama dijete bude povjereno majci, koja čini tu jednoroditeljsku porodicu sa minimum jednim maloljetnim djetetom, jasno je da su žene dominantno i neproporcionalno u riziku od siromaštva.

Odgovor 4: Shodno članu 18 Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave („Sl. list CG, br. 49/22, 52/22, 56/22, 82/22, 110/22 i 139/22), Ministarstvo evropskih poslova vrši poslove uprave koji se odnose na upravljanje i koordinaciju procesa stabilizacije i pridruživanja i pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji (pogledati detaljnije član 18), a u pogledu obaveze Crne Gore kao države kandidata za članstvo u EU da do pristupanja Uniji prihvati pravnu tekovinu (odnosno zakonodavstvo) EU i prenese je u svoj pravni poredak, Ministarstvo evropskih poslova zaduženo je za praćenje usklađenosti zakonodavstva Crne Gore sa pravnom tekovinom EU. S tim u vezi, smatramo da je ovo pitanje potrebno adresirati na Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma, kao resor koji je nadležan za donošenje propisa u oblasti državne pomoći, a u ovom slučaju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kontroli državne pomoći. Shodno Nacrtu PPCG-a 2023-2024, donošenje ovog zakona je planirano za IV kvartal 2023, te sugerišemo da se obratite ministarstvu kako bi razmotrili sugestije u pogledu integrisanja rodne komponente.

* * *

Komentar 5. - Jednaku odgovornost Ministarstva evropskih poslova očekujemo i prilikom programiranja buduće *Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2023-2028. i donošenja Pravilnika o metodologiji prikupljanja podataka za sistem računovodstvenih podataka poljoprivrednih gazdinstava* u okviru **Poglavlja 11: Poljoprivreda i ruralni razvoj**, koji ne smije proći bez precizno definisanih aktivnosti za osnaživanje žene u ruralnim područjima zemlje, kao i bez ustanovljavanja kriterijuma za evidenciju gazdinstava u vlasništvu žena te žena zaposlenih na poljoprivrednim gazdinstvima. Unutar ovog poglavlja, a u vezi sa usvajanjem *Zakona o osnivanju Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ruralnom razvoju i ribarstvu*, prikupljanje rodno segregiranih podataka prilikom vođenja registara u nadležnosti Agencije će se tražiti kao obavezujući kriterijum rada.

Odgovor 5: Nadležni resor je upoznat sa datim komentarom, a ovim putem sugerišemo bližu komunikaciju u procesu izrade ovih dokumenata.

* * *

Komentar 6. - Uključivanje rodne komponentne, prikupljanje podataka o broju žena angažovanih u sektoru i drugih rodno razvrstanih podataka, mora se pratiti i obezbijediti prilikom donošenja:

- *Strategije ribarstva Crne Gore 2023-2028. sa Akcionim planom za prenošenje, implementaciju i sprovođenje pravne tekovine EU, Poglavlje 13: Ribarstvo.*
- *Strategije bezbjednosti saobraćaja na putevima za period 2023- 2030. sa Akcionim planom 2023-2024. Poglavlje 14: Saobraćajna politika.*
- *Nacionalnog energetskog i klimatskog plana. Poglavlje 15: Energetika.*
- *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike. Poglavlje 17: Ekonomska i monetarna unija.*
- *Strategije razvoja zvanične statistike za period 2024-2028, sa Akcionim planom. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike; Zakona o Popisu poljoprivrede; Programa zvanične statistike za period 2024-2028; Godišnjeg plana zvanične statistike za 2024. godinu. Poglavlje 18: Statistika.*
- *Pravaca razvoja Crne Gore 2022 – 2025. kroz Poglavlje 22: Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata.*
- *Programa za inovacije 2023-2027, Poglavlje 25: Nauka i istraživanje*

* * *

Odgovor 6: Poglavlje 13: Ministarstvo evropskih poslova je informisalo nadležni resor MPŠV koje je ukazalo da su sve aktivnosti koje su sprovedene kroz donijetu strategiju rodno neutralne te da njihovo sprovođenje uključuje sve korsnike ravnopravno.

Poglavlja 14 i 15: Ministarstvo evropskih poslova je informisalo nadležni resor MKI koje je povratno ukazalo da će predloženi komentari biti uzeti u razmatranje.

Poglavlje 17 i 18: Ministarstvo evropskih poslova je upoznalo nadležnu instituciju tj. Upravu za statistiku - Monstat sa reagovanjem CŽP. Uprava za statistiku kao koordinator statističkog sistema Crne Gore, prepoznala je značaj i uključila rodnu komponentu kako kroz redovna statistička istraživanja tako i dodatna koja su realizovana u saradnji sa međunarodnim institucijama, čime je Crna Gora iskoračila u pogledu obezbjeđivanja podataka gender statistike. U odnosu na preporuku da rodna komponenta bude zastupljena u navedenim zakonodavnim i strateškim dokumentima kada je u pitanju poglavlje 17 i 18, ističu da je preporuka prihvatljiva i da će biti implementirana u skladu sa prirodom i sadržajem navedenih dokumenata

gdje će nastavak obezbjeđivanja rodno razvrstanih podataka biti planiran u svim važnim statističkim aktivnostima.

Poglavlje 22: Institucija koja koordinira je Strategijom pravca razvoja Crne Gore 2022 – 2025 je Ministarstvo finansija. Metodologijom za pripremu strateškog dokumenta Pravca razvoja Crne Gore 2022 – 2025 uzeće se u obzir uključivanje rodne komponente na način kako je to predloženo.

Poglavlje 25: Ministarstvo evropskih poslova je upoznao nadležni resor MNTR koje je ukazalo da se rodno senzitivna statistika za inovacione programe regularno vodi i sastavni je dio godišnjeg Izvještaja o implementaciji Akcionog plana Strategije pametne specijalizacije.

* * *

Komentar 7. - Poglavlje 10: Informatičko društvo i mediji

Prilikom donosenja Medijske strategije 2023-2027 važno je usaglasiti ciljeve sa Rezolucijom EP o rodnoj ravnopravnosti u medijskom sektoru u EU-u (2017/2210(INI)) koja nudi širok spektar indikatora u cilju postizanja većeg stepena rodne ravnopravnosti u medijskoj politici zemalja članica, a koje mogu biti od izuzetne koristi za predmetnu Strategiju, posebno uzimajući u obzir dinamiku pretpristupnih pregovora CG sa EU i aspiracije zemlje u tom smislu.

Odgovor 7: Ministarstvo evropskih poslova je sagledalo komentar broj 7 i o ovoj sugestiji upoznao Ministarstvo kulture i medija.

* * *

Komentar 8. - Komentare na Program ekonomskih reformi za Crnu Goru za period 2023 - 2025. godine u okviru **Poglavlja 17: Ekonomska i monetarna unija**, dostavili smo uoči zasebne javne rasprave na predmetni document, te očekujemo izvještaj sa objašnjenjima u slučaju da se neke od sugestija ne prihvate.

Odgovor 8: Ministarstvo evropskih poslova je sagledalo komentar broj 8 i o ovoj sugestiji upoznao Ministarstvo finansija. U međuvremenu je Program ekonomskih reformi za CG 2023-2025. u skladu sa planovima navedenim u dokumentu, usvojen i dostavljen Evropskoj komisiji.

* * *

Komentar 9. - Pozdravljamo donosenje *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu* i predvidjeno transponovanje Direktive o ravnopravnosti poslovnog i privatnog života. Rodno

odgovorno donošenje politika očekujemo i u odnosu na ostala strateška dokumenta i zakone predviđene **Poglavljem 19**, i posebno skrećemo pažnju na nedostatak rodno razvrstanih podataka u sektoru socijalne zaštite. Apelujemo na nadležne organe da više nema prostora ni vremena da se odlaže donošenje *Zakona o zabrani diskriminacije* (poslednji zvaničan naziv je bio **Zakon o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije**) koje je još bilo predviđeno PPCGEU iz 2021 godine, te da se ubrzaju aktivnosti kako bismo što prije imali navedeni Zakon i obezbijedili njegovu efikasnu primjenu. Očekujemo da će pomenuti Zakon biti uskladjen sa preporukama Savjeta Evrope o borbi protiv govora mržnje³.

Odgovor 9a: Komentar se prihvata. U toku su izrade zakona, a preporuke Savjeta EU se mogu uvrstiti u kolonu „Ostalo” u PPCG 2023-2024.

Dodatno, diskriminaciji pri zapošljavanju i na radu posebno su izloženi pripadnici LGBTQI zajednice, zbog čega je važno da se planirana *Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori za period 2024-2028*, temeljno osvrne na teme iz ovog poglavlja, te u skladu sa time je treba uvrstiti i u tabelu kroz *Poglavlje 19*, a ne samo u *Poglavlje 23* kako je predloženo.

Odgovor 9b: Komentar se prihvata. Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori za period 2024-2028 će biti uvrštena i kroz poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje.

* * *

Komentar 10. - U dijelu koji se odnosi na **Poglavlje 21: Trans-evropska mreža**, smatramo da je ažuriranje Strategije razvoja saobraćaja 2019-2035 prilika koja se ne smije propustiti te da nadležna radna grupa ima obavezu da adresira sve probleme sa kojima se žene u saboraćaju susreću, počevši od potrebe za dodatnim rodno razvrstanim podacima zaposlenih u ovom sektoru u Crnoj Gori (prema podacima MONSTAT-a u Crnoj Gori radi 10,4 hiljade muškaraca i svega 2,4 hiljade žena u sektoru saobraćaja, skladištenja i veza, dok nedostaju podaci o udjelu žena u pojedinačnim zanimanjima u okviru sektora, zatim među korisnicima/cama javnog prevoza itd.) preko mapiranja prioriternih ruta kojima bi se izmještena mjesta, posebno u ruralnim područjima, spojila sa razvijenijim infrastrukturnim

³ Svjedočimo sve češćem govoru mržnje prema ženama u javnom prostoru stoga smatramo neophodnim da se kroz govor mržnje u ovom Zakonu prepoznaju i mizoginija i seksizam. Mizoginija je sveprisutna kroz razne društvene segmente: obrazovanje, kulturu, medije i sudstvo, zdravstvo sport.

Preporuke: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a67955

centrima, pa sve do vrlo važnog pitanja bezbjednosti žena, posebno mladih djevojaka u saobraćaju.

Odgovor 10a: Ministarstvo evropskih poslova je obavijestilo nadležni resor (MKI) koji je ukazao da će predloženi komentari biti razmotreni.

Integrisanje rodne dimenzije jednako je važno i prilikom donošenja *Nacionalnog energetskeg i klimatskog plana* na način da budu harmonizovani sa Rezolucijom Evropskog parlamenta iz 2011. godine o razvoju zajedničke pozicije u odnosu na UN ciljeve održivog razvoja (2011/2733(RSP))⁴, Rezolucijom EP iz 2012 godine o ulozi žena u zelenoj ekonomiji (2012/2035(INI))⁵ Rezolucijom EP iz 2015. o Strategiji EU-a za jednakost žena i muškaraca nakon 2015. (2014/2152(INI))⁶ ali i sa principima koji proizilaze iz Zaključaka Evropskog savjeta o klimatskim promjenama i razvoju od 2009. godine⁷, Zaključka Evropskog savjeta o rodnoj ravnopravnosti i zaštiti životne sredine: osnaživanje procesa donošenja odluka, kvalifikacija i konkurencije na području upravljanja politikama za klimatske promjene u EU iz 2012 godine⁸. Iste preporuke se odnose i na **Poglavlje 27: Životna sredina i klimatske promjene**.

Odgovor 10b: Ministarstvo evropskih poslova je informisalo nadležni resor MKI koje je povratno ukazalo da je priprema NECP u toku i da će predloženi komentari biti uzeti u razmatranje.

* * *

Komentar 11. - U Poglavlju 23: Pravosuđe i temeljna prava, pored usvajanja nabrojanih dokumenata, potrebno je predvidjeti i donošenje novog **Zakona o rodnoj ravnopravnosti** u cilju njegovog uskladjivanja sa evropskim, ali i standardima koji proizilaze iz Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW) i Istanbulske konvencije. Kada su u pitanju EU propisi sa kojima se treba uskladiti, od posebnog značaja su Direktiva EP iz 2006. godine o sprovođenju načela jednakih mogućnosti i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i rada (32006L0054) i Direktiva EP iz 2000. godine o uspostavljanju opšteg okvira za jednako postupanje pri zapošljavanju i obavljanju zanimanja (32000L0078) čije harmonizovanje je predviđeno kroz Zakon o zabrani diskriminacije što uveliko pozdravljamo. Jednako važno je i uskladjivanje sa Direktivom EP iz 2019. o transparentnim i predvidivim radnim uslovima u Europskoj uniji (32019L1152).

⁴ Dokument na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0430_EN.html?redirect

⁵ Dokument na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2012-0321_EN.html?redirect

⁶ Dokument na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0218_EN.pdf?redirect

⁷ Dokument na: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/111283.pdf

⁸ Više na linku: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/111283.pdf

Uz to, kako bi razvoj nacionalne legislative imao uporište u najskorijem razvoju na nivou EU, važno je uzeti u obzir i Predlog Direktive EP iz 2021. godine o jačanju primjene načela jednakih plata muškaraca i žena za jednak rad ili rad jednake vrijednosti putem transparentnosti plata i mehanizama sprovođenja (32000L0078). U saradnji sa Investiciono razvojnim fondom i grupom pravnih ekspertkinja, Centar za ženska prava priprema prvi nacrt Zakona koji će predložiti Vladi na dalje postupanje.

Odgovor 11: U odnosu na komentar 11 u kojem se preporučuje donošenje novog Zakona o rodnoj ravnopravnosti „u cilju njegovog usklađivanja sa evropskim, ali i standardima koji proizilaze iz Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW) i Istanbulske konvencije”, informišemo da su predstavnici Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, kao resornog ministarstva za predmetno pitanje, izrazili spremnost da s predstavnicima „Centra za ženska prava” obave konsultacije o ovom pitanju, kako bi se kroz direktnu komunikaciju ukazalo na konkretne nedostatke postojećih rješenja teksta Zakona. Na liniji obavljenih konsultacija između resornog ministarstva i „Centra za ženska prava”, a do kandidovanja novog PPCG-a 2023-2024. za sjednicu Vlade, potrebno je donijeti odluku o daljim koracima i eventualnom donošenju predmetnog zakona, kao i potrebi njegovog uključivanja u novi Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.

* * *

Komentar 12. - Prilikom donošenja nove *Strategije za mlade 2023-2027* i *Strategije razvoja sporta 2023-2029*, u okviru **Poglavlja 26: Obrazovanje i kultura**, pristup kojim će se voditi računa o potrebama žena i muškaraca, a posebno o osobama drugih rodni i polnih identiteta, kao značajno ugrožene grupe pogotovo među mladima, mora biti imperativ.

Odgovor 12: **Ministarstvo evropskih poslova ukazuje na potrebu direktne komunikacije sa Ministarstvom sporta i mladih.**

* * *

Komentar 13. - Dodatno, od nadležnih institucija tražimo da se novi *Nacionalni program razvoja kulture 2023-2027* uskladi sa principima koji proizilaze iz EU otvorenog metoda koordinacije u kulturi⁹ a kojima se afirmišu interkulturalni dijalog, pristup kulturi, kreativne industrije, mobilnost umjetnika itd. ali na suštinski način koji se može mjeriti precizno postavljenim aktivnostima i indikatorima. Kada je u pitanju rodna perspektiva kulturne politike, istraživanja koja su radjena na nivou EU¹⁰ pokazuju da su žene među dominantnom

⁹ Više na linku: <https://www.europeanpapers.eu/en/e-journal/cultural-open-method-of-coordination-new-but-different-omc>

¹⁰ Više na: https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf

publikom u različitim kulturnim aktivnostima (posjeta pozorištu, bibliotekama...) ali i da su razlozi zbog nemogućnosti učešća u kulturnim aktivnostima, kada su u pitanju žene, uglavnom ili finansijske prirode ili su razlog „porodične obaveze” pa time i nedostatak vremena. Uključivanje rodne komponente u buduću kulturnu politiku Crne Gore mora početi od ravnopravnog učešća žena na svim nivoima donošenja odluka uključujući i ustanove u kulturi, preko prepoznavanja posebnih potreba žena u kulturi kao specifične publike, a time i kreiranja adekvatnih programa, ali i kreiranja stimulativnih mjera za unaprijedjenje njihove participacije, pa sve do mapiranja položaja i uloge žena umjetnica. Ove analize moraju biti potkrijepljene pratećim statističkim podacima. Očekujemo od Ministarstva evropskih poslova da o ovim sugestijama obavijesti resorno ministarstvo te da do kraja isprati usaglašenost crnogorske kulturne politike sa najboljim praksama EU.

Odgovor 13: Nakon obavljenih konsultacija ističemo da Ministarstvo kulture i medija od svog osnivanja intenzivno radi na pripremi Nacionalnog programa razvoja kulture za period 2023-2027. U pitanju je krovni strateški dokument u oblasti kulture, kojim će se utvrditi ciljevi i prioriteti razvoja kulture za naredni petogodišnji period i odrediti organizacione, finansijske i administrativne mjere za njihovo ostvarivanje na teritoriji Crne Gore. Tokom 2022. godine sprovedeni su javni pozivi za konsultovanje kulturnih djelatnika i svih zainteresovanih subjekata da daju svoj doprinos izradi ovog dokumenta.

Ministarstvo kulture i medija trenutno sprovodi sveobuhvatno istraživanje u cilju identifikovanja problema i potreba kulturne scene u Crnoj Gori, odnosno izrade analize stanja koja će predstavljati polaznu osnovu za definisanje strateških ciljeva novog Nacionalnog programa razvoja kulture.

U prvoj fazi izrade Nacionalnog programa razvoja kulture Crne Gore 2023-2027 realizovane su sveobuhvatne konsultacije sa akterima koji djeluju u oblasti kulture. Taj proces podrazumijevao je najprije anketiranje aktera javnog, civilnog i privatnog sektora u kulturi. Tako je na upitnik odgovorilo ukupno 40 javnih ustanova kulture, 71 udruženja i 23 organizacije u privatnom sektoru. Na upitnik je odgovorilo i svih 25 opština Crne Gore, jer nas je zanimalo kakvo je stanje u kulturi na lokalnom nivou. Pored anketiranja, radi preciznijeg sagledavanja svih izazova, organizovane su posjete i održane fokus grupe s predstavnicima svih nacionalnih ustanova kulture. Na grupnim razgovorima pokrenute su teme ne samo potreba i prioriteta samih ustanova, nego i teme stanja u pojedinim oblastima i djelatnostima u kulturi. Održani su i razgovori s predstavnicima civilnog sektora u nekoliko grupa, gdje smo odvojili amaterska udruženja, strukovna udruženja i nevladine organizacije zbog

specifičnosti njihovih potreba. Organizovana je i poseta kreativnom habu u Kotoru gdje se sa lokalnim udruženjima i ustanovama razgovaralo o prednostima postojanja takvog aktera u kulturi, kao i o načinima unaprijeđenja značajnih festivala Crne Gore i potreba Kotora kao zaštićenog kulturnog prostora. Na grupnim razgovorima učestvovalo je preko 100 predstavnika aktivnih aktera kulturne scene Crne Gore. Pored razgovora s akterima, urađeno je i opsežno istraživanje publike u kulturi, gdje je 28 ustanova obavilo anketiranje ukupno 807 posjetilaca svojih programa. Na ovaj način će ukupna analiza usmjeriti naše napore da unaprijedimo kulturni prostor Crne Gore kroz važan dokument kakav je Nacionalni program za narednih 5 godina. Nadamo se da je ovo samo prvi korak unapređenja komunikacije i saradnje svih aktera u kulturi da zajedničkim naporima njegujemo najvažnije kulturne vrijednosti.

Ministarstvo kulture i medija će na osnovu sveobuhvatnih konsultacija sa zainteresovanom javnošću dokument uskladiti sa standardima Evropske unije u cilju usmjeravanja kulturne politike Crne Gore na teme koje su bitne za sektor i čitavo društvo. U odnosu na navedeno, MKM će svoje aktivnosti bazirati na inkluzivnom pristupu koji omogućava učešće svih kategorija društva u implementaciju kulturne politike, posebno snažeći učešće žena, mladih, djece, LGBTIQ populacije, pripadnika ranjivih i manjinskih kategorija kroz stvaranje uslova za podsticanje njihovog kreativnog izraza, rada i konkurentnosti.

* * *

Komentar 14. - Prilikom izrade *Programa razvoja opšteg srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori*, sa Akcionim planom, veoma je važno uvrstiti seksualno obrazovanje u kurikulum obrazovnih institucija. Na ovaj način podiže se svijest mladih o sopstvenom seksualnom i reproduktivnom zdravlju, različitim oblicima nasilja, ali i o toleranciji prema različitim seksualnim, rodnim i drugim identitetima.

Odgovor 14: **Ministarstvo evropskih poslova ukazuje na potrebu direktne komunikacije sa Ministarstvom prosvjete.**

MINISTARSTVO EVROPSKIH POSLOVA